

Kulturdepartementet
Diarienummer: Ku2021/01812

Remissvar på "Rätt mottagare: demokrativillkor och integritet" SOU 2021:66

Forum – idéburna organisationer med social inriktning vill härmed lämna följande synpunkter på utredningen då vi representerar en bred uppsättning av civilsamhällets organisationer i Sverige.

Forum - idéburna organisationer med social inriktning är en intresseorganisation för idéburna organisationer med social inriktning i Sverige. Forum verkar för ett samhälle där ett starkt ideellt engagemang och självständiga idéburna organisationer har goda förutsättningar att bidra till och utveckla vårt samhälle, demokrati och välfärd. Forum vill att civilsamhället ses som en central och värdefull del av samhällsutvecklingen. Bland Forums 38 medlemmar finns kvinno- och tjejjourer, Riksföreningen Sveriges Stadsmissioner, Svenska kyrkan, IOGT-NTO, Svenska Röda Korset och Rädda Barnen.

Sammanfattning

Forum välkomnar regeringens ambition att stärka integritetsskyddet i personuppgiftsbehandlingen i ärenden om stöd. Forum ställer sig i huvudsak bakom de förslag som lämnas om en ny lag för behandling av personuppgifter i ärenden om stöd till det civila samhället samt en ny bestämmelse om sekretess för uppgifter i ärenden om stöd, i syfte att säkerställa ett lämpligt skydd för den personliga integriteten. Forum delar även utredningens bedömning att en kontroll av uppgifter om medlemmar samt betjänande och deras bosättning bör granskas av en revisor och inte det allmänna.

I likhet med intresseorganisationen Studieförbunden i samverkan vill Forum särskilt understryka vikten av att ha med perspektiven laglighet såväl som lämplighet i den fortsatta beredningen av demokrativillkorens utformning. Även kontrollåtgärder som inte är grundlagsstridiga kan innebära betydande inskränkande av civilsamhällets autonomi, och därmed vara olämpliga. Precis som utredningen konstaterar kommer handläggningen av ett ärende som handlar om en företrädare för en viss organisation som misstänks ha brutit mot ett demokrativillkor med stor sannolikhet innehålla eller avslöja uppgifter rörande t.ex. politiska eller religiösa aktiviteter, hälsotillstånd, etniskt ursprung och sexuell läggning. Uppgifter som både är djupt personliga men även i vissa fall förenat med personlig risk eller skada om de avslöjas.

Uppgifter om engagemang i trossamfund eller vissa typer av etniska organisationer kan innebära risk för individuell skada om de avslöjas. Detta gäller särskilt personer som flytt ifrån auktoritära regimer eller som går i polemik mot högerextrema grupper. Vi noterar att regeringen är medveten om den risk detta kan utgöra då man bland annat föreslår att

statsbidraget för säkerhetshöjande åtgärder till organisationer inom det civila samhället tillförs ytterligare medel, då utsattheten för många trossamfund fortsatt är hög. Det är därför särskilt viktigt att regering och riksdag utformar demokrativillkoren på ett sådant sätt att det inte riskerar att slå mot människors fria rätt till organisering.

Allmänna synpunkter om införandet av demokrativillkor

Forum står bakom såväl direktivens som utredningens övergripande analys att förtydligade demokrativillkor behövs i bidragsgivningen. Samtidigt oroas vi av utvecklingen, eftersom det indikerar en lägre tillitsnivå i relationen mellan staten och civilsamhället jämfört med tidigare. Vi vill därför med kraft understryka, och påminna om, vikten av att lagstiftaren tar hänsyn till de risker som Forum identifierat i vårt tidigare remissyttrande på Demokrativillkorsutredningen (SOU 2019:35). Det handlar exempelvis om skrivningarna som likställer utomparlamentariska metoder med våldsanvändning i både betänkandet (s.348) och i vägledningen (s.14) till handläggare. Forum anser att dessa måste ändras så att utomparlamentariska metoder istället kan ses som väsentliga verktyg för civilsamhällets demokratiarbete, till skillnad från hot eller våld som inte är acceptabelt. Ett annat exempel är det system utredningen föreslår när det gäller "företrädare", vilket riskerar att stänga ute människor från engagemang, skapa väsentliga administrativa kostnadsökningar för organisationer och bidra till ökad misstänksamhet. Detta då riksorganisationer kan komma att behöva samla in information om vad lokalorganisationer och deras företrädare, inbjudna talare, medlemmar, föreläsare etc. företar sig. Forum anser att det finns en risk att människor som kanske hade kunnat överväga att bli medlemmar, bli ideellt aktiva, förtroendevalda eller anställda i civilsamhällets organisationer istället väljer bort det, för att de upplever ansvaret som företrädare som för stort. Forum anser även att det finns en risk att skrivningarna om företrädare på ett oproportionerligt sätt kan komma att påverka organisationernas struktur. Exempelvis kan situationen uppstå att en företrädare i en lokalförening begår en överträdelse av ett demokrativillkor. Om bedömningen är att överträdelsen är allvarlig så kanske uteslutning är en "adekvat" åtgärd. Dock är det inte ovanligt att riksorganisation inte har mandat, enligt stadgarna, att utesluta enskild medlem. Vi anser därför att grundregeln ska vara att juridiska personer ansvarar för sina handlingar. Ett annat exempel är utredningens förslag om ansvarsförhållande mellan paraply- och samarbetsorganisationer, som riskerar att leda till ändlösa ansvarskedjor vilka hotar idéburna organisationers oberoende och självständighet.

Forums synpunkter på SOU 2021:66:

- **Forum välkomnar utredningens förslag om en ny lag om behandling av personuppgifter i ärenden om stöd till det civila samhället.**

En ny lag om behandling av personuppgifter i ärenden om stöd till det civila samhället välkomnas, i synnerhet då rättsläget idag är oklart. I enlighet med Studieförbunden i samverkan vill Forum understryka vikten av att den nya lagen säkerställer dataskyddsförordningens krav på proportionalitet, samt att lämpliga och särskilda åtgärder för den registrerades grundläggande rättigheter och intressen efterlevs vid beslutsorganens handläggning av ärenden om stöd.

- **Forum anser att utredningens förslag om proportionalitetsåtgärder i inhämtning och behandling av personuppgifter är befogade och bör implementeras som en del av en ny lag om personuppgiftsbehandling i ärenden om stöd till civilsamhället.**

Utredningen lämnar flera viktiga förslag på hur lagring, inhämtning och behandling av känsliga personuppgifter ska hanteras sett till de integritetsrisker som föreligger med avseende att engagemang och medlemskap i vissa föreningar riskerar avslöja uppgifter om kön, sexualitet, hälsa, religiösa åskådningar m.m. Forum delar utredningens förslag och vill därför tillstyrka förslagen 8.3.5, 8.3.6, 8.3.7, 8.3.9, 8.3.10 samt 8.3.11. Dessa avgränsningar är av mycket stor vikt för vår bedömning att en ny lag om behandling av personuppgifter ska införas.

- **Forum delar utredningens bedömning om revisorsgranskning av medlemsuppgifter, men anser att det innebär risk för ökade revisorskostnader för civilsamhällets organisationer**

Forum tillstyrker 10.9, 10.10 samt 10.11.

Forum delar utredningens bedömning att en revisor bör granska uppgifter om betjänande och medlemmar. Det är viktigt att organisationer ges tillräckliga resurser och rätt förutsättningar att tillmötesgå den nya lagstiftningen. I detta ingår att den statliga bidragsgivningen tar höjd för de ökade revisorskostnaderna genom utvidgade anslag i proportion till dessa.

Forum anser, liksom de organisationer som konsulterats i frågan, att revisorsgranskning av medlemsuppgifter generellt sett fungerar väl och bidrar till ökat förtroende för bidragets användning.

Forum anser att utredningen diskuterar och tar ställning till viktiga frågor som rör hantering av känsliga personuppgifter i samband med behovet att intyga att föreningen har ett visst antal medlemmar. Forum delar utredningens bedömning och förslag att revisorsgranskning innebär ett skydd för känsliga personuppgifter i enlighet med den bedömning som redogörs för under 10.8.

Under förslag 10.10 diskuterar utredaren behovet av att samma ordning bör gälla för alla förordningar som uppvisar villkor som är kopplade till en organisations medlemmar. Forum delar utredningens analys att det från bidragsgivande aktörs håll kan vara svårt att på förhand avgöra om ett visst statsbidrag innebär inhämtning av känsliga personuppgifter. Inhämtning av medlemsförteckning riskerar att avslöja känsliga personuppgifter och kan i praktiken fungera som en form av åsiktsregistrering från det allmänna. Ska detta införas i samtliga förordningar innebär det väsentligt högre kostnader för organisationer och att bidraget inte kommer att kunna användas för det avsedda ändamålet i samma utsträckning. Det är därför särskilt viktigt att organisationer kompenseras för dessa ökade kostnader.

Forum har inga principiella invändningar mot 10.11.5, 10.12 eller 10.13, om att det bör ställas krav på att revisorn är auktoriserad eller godkänd, men vill framhålla vikten av att bidragstagande organisationer ges rätt till ersättning i proportion till de ökade kostnaderna.

- **Forum tillstyrker förslag 9.4 om en ny sekretessbestämmelse för uppgifter i ärenden om stöd till civilsamhället**

Forum delar utredningens bedömning att det behövs en ny sekretessbestämmelse. Forum delar även analysen att definitionen av företrädare medför att en handläggning av ett demokrativillkor kan komma att gälla en uppsättning av personuppgifter som är mycket spridd och varierande. Vi tillstyrker utredningens förslag att den nya sekretessbestämmelsen bör utformas så att sekretessen ska gälla för uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Forum tillstyrker även att sekretessen ska gälla i högst 70 år samt att rätten att meddela och offentliggöra uppgifter bör ha företräde framför den tystnadsplikt som följer av den föreslagna bestämmelsen.

- **Rakt skaderekvisit är befogat sett till behovet av transparenta och rättssäkra processer som är möjliga att granska**

Forum anser att bedömningen av ett rakt skaderekvisit är korrekt och ändamålsenlig. Detta med hänseende till att handläggningen av om en organisations företrädare ansetts bryta mot ett demokrativillkor behöver vara rättssäkra och transparenta och därmed enkla att granska. Vi noterar dock att omvänt skaderekvisit används vad gäller allmänna handlingar som rör information om personers hälsotillstånd. Utredningen konstaterar själv att en uppgift om en persons medverkan i en organisations verksamhet kan avslöja uppgifter om sexuell läggning och hälsotillstånd. Det allmännas vilja till kontroll av offentliga medel måste här balanseras mot civilsamhällets autonomi, individers integritet samt rätten att organisera sig utan att riskera skada vad avser spridandet av känsliga personuppgifter.

Stockholm, 2021-10-13

Maria Alsander
Kanslichef, Forum – idéburna organisationer med social inriktning